

ності (кримінальна) за доведення банку до неплатоспроможності, причому відразу за вчинення діяння, яке спричинило велику матеріальну шкоду.

Отже, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що рішення Верховної Ради України про доповнення КК України окремою нормою про доведення банку до неплатоспроможності супроводжувалося численними порушеннями як загальноправових, так і кримінально-правових системних принципів криміналізації. Зокрема, мова йде про порушення таких принципів, як: системно-правової несуперечливості криміналізації; процесуальної здійсненості переслідування; принципу відсутності прогалин й ненадмірності заборони; співмірності санкції та економіч-

репресії. Цей факт, а також прогнозоване зменшення кількості банкрутств банків у наступні роки переконали нас у тому, що оптимальною моделлю кримінально-правової протидії випадкам доведення банку до неплатоспроможності було б встановлення відповідальності за ці діяння в рамках загальної норми про доведення до банкрутства (ст. 219 КК України) із наступним виділенням у рамках останньої ч. 2, в якій би і мала передбачатись відповідальність не лише за доведення банку до неплатоспроможності, а й за інші найбільш суспільно небезпечні прояви доведення до банкрутства, пов'язані із банкрутством містоутворюючих, особливо небезпечних суб'єктів підприємницької діяльності, страховиків тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панов М. І. Системність кримінального права і проблеми удосконалення кримінального законодавства / М. І. Панов // Кримінальний кодекс України : 10 років очікувань : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму (м. Львів, 23–24 вересня 2011 року). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 311–317.
2. Кудрявцев В. Н. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / [В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.] ; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. – М. : Наука, 1982. – 304 с.
3. Зеленов Г. М. Злочини, які порушують установленний порядок виникнення та виконання майнових зобов'язань (кримінально-правова характеристика) : Дис. ... канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 / Г. М. Зеленов. – Луганськ, 2009. – 227 с.
4. Улибіна В. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства : Дис. ... канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 / В. О. Улибіна. – К., 2014. – 255 с.
5. Архів Шевченківського районного суду м. Києва. Справа № 761/30783/13-к за 2014 р.
6. Гонтарева : рефінансування допомагає банкам [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2015/03/150306_gontareva_parliament_speech_she.
7. Кравцова О. М. Монопрофільні міста та містоутворюючі підприємства з точки зору упередження банкрутства / О. М. Кравцова // Економіка и управление. – 2014. – № 1. – С. 82–88.
8. Бондик В. А. Окремі проблеми банкрутства містоутворюючих та особливо небезпечних підприємств / В. А. Бондик, О. П. Подцерковний // Вісник господарського судочинства. – 2010. – № 1. – С. 121–127.

УДК 343.721

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРЕДМЕТУ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

SOME QUESTIONS OF THE CONTENT INSTALLING OF THE SUBJECT OF CRIMES AGAINST THE PROPERTY

Плотнікова А.В.,

к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена окремим дискусійним питанням визначення змісту предмету деяких злочинів проти власності. Доводиться, що поняття предмету злочинів проти власності не повинно виходити за межі загального поняття предмету злочину. Встановлено, що поняття «право на майно» в контексті ст. ст. 189 та 190 Кримінального кодексу України охоплюється поняттям «майно» і не є самостійним предметом зазначених злочинів.

Ключові слова: предмет злочину, предмет злочинів проти власності, предмет шахрайства, майно, право на майно.

Статья посвящена отдельным дискуссионным вопросам определения содержания некоторых преступлений против собственности. Доказывается, что понятие преступлений против собственности не должно выходить за пределы общего понятия предмета преступления. Установлено, что понятие «право на имущество» в контексте ст. ст. 189 и 190 Уголовного кодекса Украины охватывается понятием «имущество» и не является самостоятельным предметом указанных преступлений.

Ключевые слова: предмет преступления, предмет преступлений против собственности, предмет мошенничества, имущество, право на имущество.

The article is devoted to a separate discussion question of determining the content of the subject of certain crimes against property. According to Art. 189, 190 of the Civil Code of Ukraine, property as a special object is a separate thing, a set of things, as well as property rights and property obligations. However, the possibility of using the term "property" precisely in this sense to address the question of bringing a person to criminal liability seems questionable. Such a conclusion follows from the fact that the legislator divides the objects of syllables of crimes against property rights, property rights, actions of property character. That is, when the legislator speaks, in particular, about the secret taking over of someone else's property, in fact, it is a question of taking possession of a thing or a combination of things in the civil law sense.

The doctrine of the subject of a crime in the generalized form should be the ground on which the theoretical provisions on the subject of crimes against property based on the peculiarities of the object of criminal-law protection are based. If the subject of the crime in general is recognized certain material values, then they are also the subject of crimes against property. The right to property is not a material value, since it is in isolation from its own property, it costs nothing, therefore, it is doubtful to recognize its subject matter as a crime.

The use by the legislator of the phrase "the right to property" is connected with the special legal nature of property of a certain type (for example, immovable), or with the method of committing a crime (making a will as a consequence of deception in order to obtain property (movable or immovable) in the future, whereas The intention of the guilty is directed at the concrete property, which is the subject of the crime.

Key words: subject of crime, subject of crimes against property, object of fraud, property, right to property.

У науці кримінального права поки що не існує єдиного визначення поняття предмета злочинів проти власності. Більшість учених, досліджуючи проблему, обмежуються загальною вказівкою лише на чуже майно як предмет вказаних злочинів, або наводять перелік того, що, на їх думку, є предметом того чи іншого складу злочину. Але розуміння поняття предмета злочину вирізняється фундаментальним значенням для кримінально-правової доктрини, законотворення та юридичної практики [1, 109]. Оскільки без правильного визначення предмета злочину є проблематичним, а інколи й неможливим, вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, або навпаки, є ризик безпідставного застосування до осіб кримінально-правових засобів. Із диспозицій ст. ст. 189 і 190 Кримінального кодексу (далі – КК) України випливає, що предметом вимагання та шахрайства, поряд із чужим майном, визнається також і «право на майно». Дослідники зауважують, що визначення обсягу та змісту цього поняття є одним із найбільш дискусійних і проблемних питань у межах вирішення проблем поняття предметів злочинів проти власності, передбачених р. VI Особливої частини КК України [2, 147].

Значна кількість досліджень не вичерпала усіх складних моментів, які часто трапляються на практиці, і потребують чіткого й однозначного вирішення для підвищення ефективності правозастосовної діяльності, з одного боку, й уникнення безпідставного притягнення осіб до кримінальної відповідальності, з іншого. У переважній більшості досліджень, які присвячені злочинам проти власності, згаданому питанню увага майже не приділяється. Автори обмежуються лише приблизним переліком того, що, на їх думку, являє собою право на майно. Водночас, без чіткого й однозначного вирішення питання про предмет шахрайства чи вимагання важко уявити собі можливість правильного встановлення складу злочину у діях особи, моменту закінчення посягання. Тому важливо з'ясувати, що саме слід розуміти під «правом на майно» з погляду забезпечення кримінально-правової охорони власності.

Метою статті є визначення змісту предмету злочинів проти власності та поняття «право на майно» у контексті ст. ст. 189 та 190 КК України.

У становлення та розвиток теоретичних знань щодо предмета злочинів проти власності значний внесок зробили такі вчені: Н.О. Антонюк, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, О.І. Бойцов, Н.В. Вишнякова, Л.Д. Гаухман, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, С.В. Лашук, П.С. Магішевський, А.А. Музика, В.О. Навроцький, Б.С. Нікіфоров, П.В. Олійник, М.І. Панов, О.Я. Светлов, О.В. Смаглок, В.П. Тихий, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, С.О. Яшков.

Ефективність кримінально-правового забезпечення охорони власності неможлива без відповідних теоретичних досліджень, зокрема, без з'ясування змісту предмету злочинів проти власності взагалі, та кожної складової окремо. Встановлення сутності предмету злочинів проти власності неможливе, якщо не брати до уваги теоретичні надбання з питання, чим є предмет злочину з погляду вчення про склад злочину. Як справедливо зазначають А.А. Музика та С.В. Лашук: «при встановленні предмета будь-якого конкретного злочину (групи злочинів) необхідно мати на озброєнні визначення загального поняття предмета злочину» [1, 109].

Вчення про предмет злочину є однією з найбільш дискусійних та, водночас, найважливіших проблем у науці кримінального права, оскільки від з'ясування сутності предмета злочину залежить правильне розв'язання багатьох питань кримінально-правового регулювання. Донедавна загальноприйнятою в науці кримінального права була позиція (в різних її варіаціях), що предметом злочину можуть бути лише речі матеріального світу [3, 17; 4, 47; 5, 132]. З розвитком суспільства та технологій з'являються підста-

ви вважати, що предметом злочину можуть бути не лише речі, а й інші явища, впливом на які винний може заподіяти шкоду певним суспільним відносинам [6, 44]. Погоджуючись з останнім твердженням та не вдаючись у дискусію, яка не є темою дослідження, вважаємо, що предметом злочину є матеріальні цінності (які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння» [1, 110].

Щодо предмету злочину проти власності, то під ним розуміють або матеріальні цінності, які людина може сприймати органами чуття або фіксувати спеціальними технічними засобами [7, 11], або об'єктивні явища матеріального світу [8, 36], з приводу яких і шляхом безпосереднього впливу на які (чи без такого впливу) вчиняється злочин проти власності. Основні дискусії точаться навколо того, які саме матеріальні цінності (об'єктивні явища матеріального світу) можуть бути предметом злочинів проти власності. У диспозиціях статей, що становлять зміст р. VI Особливої частини Кримінального кодексу України, законодавець вживає такі поняття: «чуже майно» (ст. ст. 185, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197 і 198 КК України), «земельні ділянки» (ст. 197¹ КК України), «об'єкти електроенергетики» (ст. 194¹ КК України), «енергія (теплова та електрична)» (ст. 188¹ КК України), «право на майно» (ст. ст. 189 і 190 КК України) та «дії майнового характеру» (ст. 189 КК України).

Відповідно до ст. 190 Цивільного кодексу України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права й обов'язки. Проте можливість використання терміну «майно» саме у такому розумінні для вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, видається сумнівною. Такий висновок випливає з того, що законодавець розділяє предмети складів злочинів проти власності на майно, право на майно, дії майнового характеру. Тобто, коли законодавець говорить про тасмне заволодіння чужим майном, насправді йдеться про заволодіння річчю або сукупністю речей у цивільно-правовому розумінні. Майнові ж права й обов'язки ніби «виводяться» за межі зазначеного предмету [9, 113]. З іншого боку, віднесення категорій «майнові права» та «майнові обов'язки» до предметів злочинів проти власності суперечить розумінню предмету злочину як певної матеріальної цінності.

Отже, не викликає сумнівів, що майно як предмет злочинів проти власності – це речі матеріального світу, в які вкладено людську працю (відокремлені від природного середовища чи були створені заново) і які мають споживчу вартість [10, 355]. Щодо доцільності визнання предметами складів злочинів не лише речей, то це питання належить до дискусійних.

Більшість вчених вважають, що предметом шахрайства та вимагання є не лише майно, а і право на майно [1, 149; 11, 489; 12, 9; 13, 148; 14, 148]. Так, П.В. Олійник відзначає: «Ми не згодні з тими науковцями, які вважають, що право на майно виступає окремим різновидом майна і повністю охоплюється поняттям майно. Так, законодавець у диспозиціях ст. ст. 189 і 190 КК встановив кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння не тільки чужим майном, а й правом на майно, тобто предметами злочину у складі вимагання і шахрайства поряд із чужим майном є також і право на майно» [2, 149]. Однак такий категоричний висновок не заважає автору писати далі: «Отже, під правом на майно слід розуміти речове право, що виражається у всій сукупності або частині правомочностей власника щодо певного майна – права володіння, користування й розпорядження ним. *Предметом злочину в такому разі теж є майно, яке намагається отримати винний шляхом вимагання або шахрайства*» [2, 152] (курсив наш – А. П.).

Для вирішення питання чи є право на майно предметом шахрайства або вимагання, необхідно з'ясувати зміст поняття. Особливістю вчинення суспільно-небезпечного посягання шляхом заволодіння права на майно є те, що винна особа повинна вчинити певні додаткові дії для набуття права власності на майно, які обумовлені особливою правовою природою такого майна. Наприклад, здійснити державну реєстрацію об'єкта нерухомості, транспортно-го засобу, пройти процедуру нотаріального оформлення об'єктів спадкового майна та ін. Без проходження такої процедури особа не може заволодіти майном, а отже, вчинити злочин, передбачений ст. 189 або ст. 190 КК України. Зрозуміло, якщо особа шляхом обману зайняла об'єкт нерухомості, або заволоділа транспортним засобом без державної реєстрації права власності, то такі дії не можна вважати шахрайством. Отже, вживаючи термін «право на майно», законодавець констатує, що набуття винною особою права власності на річ можливе лише шляхом відповідного документального оформлення (наприклад, право власності на нерухомість), що поширюється і на випадки набуття права на отримання речі у майбутньому (наприклад, право на отримання спадщини).

Але, в будь-якому разі, кінцевою метою злочинця під час заволодіння чи вимоги передачі права на майно теж є майно, що володіє фізичною, економічною, соціальною та юридичною ознаками, яке і намагається отримати винний шляхом вимагання або шахрайства. Адже самі документи, що засвідчують право власності особи, заповіт тощо не мають жодної цінності, а заволодіння ними не є метою винного.

Отже, загалом погоджуючись з тим, що предметом складу злочину є не лише речі, доцільність визнання предметом злочинів проти власності права на майно видається сумнівною [15, 318; 16, 35,36; 17, 39–46; 18, 76]. Зокрема, А.І. Бойцов з приводу питання про предмет шахрайства зазначає: «Беручи до уваги, що безпредметних майнових відносин не буває (як не буває безпредметних суспільних відносин), можна стверджувати, що шахрайство також має свій предмет. Однак таким виступає не право на майно, а саме майно» [15, 318]. Поняття ж «право на майно» науковець відносить до об'єкта шахрайства, а не предмета

[15, 318]. На думку Н.В. Вишнякової, право на майно не є предметом шахрайства чи вимагання, оскільки його зміст становлять речові права, що надають можливість звернення майна на користь винного чи третіх осіб [19, 12]. Отже, єдиним предметом злочинів проти власності є майно [19, 12]. Таку ж думку висловлюють і О.О. Дудоров та Є.О. Письменський, які стверджують, що предметом вимагання чи шахрайства завжди виступає те чи інше майно [20, 351]. Навіть ті вчені, які обґрунтовують необхідність визнання право на майно окремим предметом шахрайства чи вимагання, зазначають у підсумку, що предметом злочину є те майно, яким зрештою прагне заволодіти особа, як це було продемонстровано вище [2, 152]. Так, Н.О. Антонюк, яка також виділяє право на майно як окремий предмет складів злочинів, передбачених ст.ст. 189 та 190 КК України, наголошує, що нерухомість може бути предметом тих злочинів, предметом яких названо право на майно [13, 148]. Постає питання про доцільність виділення такого подвійного предмету: і права на майно, і власне самого майна, право на яке отримує винний шляхом обману чи погрозу.

Усе вищезазначене дозволяє дійти таких висновків:

1. Теоретичні положення Особливої частини кримінального права не можуть суперечити положенням Загальної. Тому вчення про предмет злочину в узагальненому вигляді повинно бути тим підґрунтям, на якому базуються теоретичні положення про предмет злочинів проти власності з урахування особливостей об'єкта кримінально-правової охорони. Якщо предметом злочину взагалі визнаються певні матеріальні цінності, то вони ж є і предметом злочинів проти власності. Право на майно не є матеріальною цінністю, оскільки у відриві від власне майна, воно нічого не коштує, тому визнавати його предметом злочину видається сумнівим.

2. Вживання законодавцем словосполучення «право на майно» пов'язане або з особливою правовою природою майна певного виду (наприклад, нерухомого), або зі способом вчинення злочину (складання заповіту як наслідок обману для того, щоб отримати у майбутньому майно (рухоме чи нерухоме)), тоді як умисел винного спрямований на конкретне майно, яке і є предметом злочину.

ЛІТЕРАТУРА

- Музыка А.А., Лашук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : [монографія] / А.А. Музыка, Є.В. Лашук. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 192 с.
- Олійник П.В. Щодо визначення поняття «право на майно» як предмета злочинів проти власності / П.В. Олійник // Проблеми законності. – 2014. – Вип. 126. – С. 146–154.
- Коржанский Н.И. Предмет преступления (понятия, виды и значения для квалификации) : [учебное пособие] / Н.И. Коржанский. – Волгоград : Высшая следственная школа Министерства внутренних дел Союза Советских Социалистических Республик, 1976. – 56 с.
- Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Тацій. – Харьков : Вища школа. Издательство при Харьковском государственном университете, 1988. – 198 с.
- Кримінальне право України. Заг. част : [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] ; за ред. П.С. Матишевського та ін. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – С. 124–133.
- Панов М.М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ; платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків / М.М. Панов : [монографія] / наук. ред. д-р юрид. наук, проф., акад. Національної академії правових наук України В.І. Борисов. – Х. : Право, 2009. – 184
- Швец А.Ю. Предмет злочинів проти власності у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А.Ю. Швец ; Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. – К., 2011. – 20 с.
- Олійник П.В. Щодо поняття предмета злочинів проти власності / П.В. Олійник // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 128. – С. 29–38.
- Плотнікова А.В. Щодо визначення предмета шахрайства за Кримінальним кодексом України / А.В. Плотнікова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 15 (2). – С. 113–116.
- Ларіна О.В. Об'єкт та предмет грабежу за ст. 186 КК України / О.В. Ларіна // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – № 4. – 2011. – С. 351–358.
- Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін. ; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2010 – 1 288 с.
- Семикіна Л.О. Вимагання за Кримінальним кодексом України : [автореф.] дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л.О. Семикіна ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2011. – 20 с.
- Кримінально-правова охорона власності : [навч. посібник] / Н.О. Антонюк. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. – 514 с.
- Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.] ; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. та допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

15. Бойцов А.И. Преступления против собственности / А.И. Бойцов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 775 с.
16. Пинаев А.А. Уголовно-правовая борьба с хищениями / А.А. Пинаев. – Харьков : Вища школа. Издательство при Харьковском государственном университете, 1975. – 189 с.
16. Смаглюк О.В. Шахрайство за Кримінальним кодексом України 2001 року : дис. ... канд. юрид. наук : спец 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.В. Смаглюк ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 188 с.
17. Швець А.Ю. Майно як предмет злочинів проти власності / А.Ю. Швець // Наук.-практ. господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право», 2009. – № 10 (166). – С. 76–79.
18. Вишнякова Н.В. Объект и предмет преступлений против собственности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н.В. Вишнякова ; Омская академия Министерства внутренних дел Российской Федерации. – Омск, 2003. – 27 с.
19. Кримінальне право (особлива частина) : [підручник] / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – Т. 1. – Луганськ : Видавництво «Елтон-2», 2012. – 780 с.